

Monika Menke

ORGANIZACJA I FUNKCJONOWANIE
DUSZPASTERSTWA WOJSKOWEGO
W REPUBLICIE CZESKIEJ

Aktualny model duszpasterstwa wojskowego w Republice Czeskiej istnieje od 1998 r., kiedy na nowo została ukonstytuowana posługa duszpasterska w Armii Republiki Czeskiej. Model ten nie jest rozumiany misyjnie czy wyznaniowo, ale przede wszystkim ludzko-formacyjnie. Kościół Katolicki nie ma Ordynariatu Polowego, jak to zostało przewidziane w konstytucji apostołskiej *Spirituali militum curae*. Kapelan wojskowy wysyłany jest zarazem przez Konferencję Episkopatu Czech oraz Ekumeniczną Radę Kościołów. Kapelanami wojskowymi w Republice Czeskiej mogą być również duchowni innych Kościołów i związków wyznaniowych (obecnie nawet jedna kobieta). Prawo do wykonywania duszpasterstwa wojskowego jest jednym z tzw. specjalnych praw Kościołów¹ określonych

DR MONIKA MENKE Th.D. – adiunkt Katedry Prawa Kanonicznego, Cyrylometodiański Wydział Teologii Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu; Univerzitní 22, 771 11 Ołomuniec, Republika Czeska; e-mail: monika.menke@upol.cz

¹ Na temat koncepcji praw specjalnych zarejestrowanych Kościołów i związków wyznaniowych zob. np.: J. Kříž, *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář*, C.H. Beck, Praha 2011, s. 92-96. Dla niektórych Kościołów stanowi to możliwość uczestnictwa w sprawowaniu administracji państwowej na warunkach określonych ustawą. Chodzi o następujące prawa: a) do nauczania religii w szkołach publicznych; b) do skierowania osób pełniących czynności duchowe do spełniania posług religijnych w siłach zbrojnych Republiki Czeskiej, w więzieniach oraz podobnych zakładach; c) prawo do prowadzenia obrzędów, w ramach których zawierane są małżeństwa kościelne; d) prawo do zakładania szkół kościelnych; e) prawo duchownych do zachowania tajemnicy w związku z tajemnicą spowiedzi lub podobną, o ile obowiązek ten jest tradycyjną częścią nauki wspólnoty religijnej od co najmniej pięćdziesięciu lat. Prawo do finansowania Kościołów z budżetu państwa zawarte w punkcie c ustawy zostało anu-

w § 7 ustawy nr 3/2002 ZU o wolności wyznania i statusie Kościołów i związków wyznaniowych.

1. OKREŚLENIE NORMATYWNE

W czeskim porządku prawnym wolność religijna jest zagwarantowana w sposób ogólny w art. 16 ust. 1 Karty Praw Podstawowych². Działalność Kościołów w siłach zbrojnych unormowana jest w sposób ogólny w § 7 ust. 1 pkt b ustawy nr 3/2002 o wolności wyznania i statusie Kościołów i związków wyznaniowych oraz w związanych z nimi przepisami³. Szczegółowe kwestie rozwiązywane są w drodze umów i porozumień, które tworzą model ekumeniczny kapelanów wojskowych jako wspólnych reprezentantów Kościołów. Są to: trójstronna Umowa o współpracy między Armią Republiki Czeskiej, Ekumeniczną Radą Kościołów⁴ i Konferencją Episkopatu Czech z dnia 3 czerwca 1998 r.; porozumienie między Ministerstwem Obrony, Ekumeniczną Radą Kościołów i Konferencją Episkopatu Czech z tego samego dnia o warunkach zakładania i prowadzenia posługi religijnej w resorcie Ministerstwa Obrony; Załącznik do tych umów z dnia 26 stycznia 2012 r. Umowy te dotyczą praw i obowiązków w zakresie posługi duszpasterskiej. Faktyczne ustanowienie tej posługi nastąpiło Rozkazem Ministra Obrony Republiki Czeskiej nr 19 z dnia 3 czerwca 1998 r.

lowane przez ustawę nr 428/2012 ZU o wyrównaniu majątkowym z Kościołami i związkami wyznaniowymi.

² Art. 16 ust. 1: „Każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyznawania religii lub wiary, samodzielnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez sprawowanie kultu, nauczanie, praktykowanie i przestrzeganie obrządku”.

³ § 7 ust. 1 b: „Zarejestrowane Kościoły i związki wyznaniowe mogą powierzać osobom spełnianie posługi religijnej w siłach zbrojnych Republiki Czeskiej” (na siły zbrojne składa się Armia Republiki Czeskiej, Kancelaria Wojskowa Prezydenta Republiki i Straż Pałacowa).

⁴ Określenie „Kościoły stowarzyszone w ERC” jest niejednoznaczne. Ekumeniczna Rada Kościołów z pewnością stowarzysza swe Kościoły członkowskie (Kościół Apostolski w RCz, Braterska Jednota Baptystów, Kościół Braterski, Czechosłowacki Kościół Husycki, Ewangelicki Kościół Czechobraterski, Kościół Ewangelicki Wyznania Augsburskiego w Republice Czeskiej, Ewangelicki Kościół Metodystyczny, Jednota Braterska, Kościół Prawosławny na ziemiach Czeskich i w Słowacji, Śląski Kościół Ewangelicki Wyznania Augsburskiego, Kościół Starokatolicki w Republice Czeskiej). Podani są również tzw. obserwatorzy (Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Federacji Gmin Żydowskich w Republice Czeskiej) oraz tzw. dokooptowany Kościół, którym jest Kościół rzymskokatolicki.

o konstituowaniu posługi duchowej w Armii Republiki Czeskiej (prawomocne od dnia 22 czerwca 1998 r.).

W latach 2000-2002 kwestia posługi duszpasterskiej była rozważana również w ramach przygotowań do umowy konkordatowej pomiędzy Stolicą Apostolską a Republiką Czeską. Art. 16 tej umowy zawiera tylko podstawowe zasady⁵, zaś przepisy w tym zakresie – w formie porozumień częściowych pomiędzy Kościołem Katolickim i odpowiednimi organami administracyjnymi – powinny być opracowywane szczegółowo. Jakkolwiek w maju 2003 r. Izba Poselska nie wyraziła zgody na ratyfikację umowy konkordatowej.

W porządku prawnym Kościoła Katolickiego, który działanie kapelanów w wojsku rozumie jako specyficzną formę diakonii, obszar ten reguluje ogólna zasada podana w kan. 383 § 1⁶ i kan. 564⁷. W sposób szczegółowy określany jest przez konstytucję apostolską Jana Pawła II *Spirituali militum curae* z dnia 21 kwietnia 1986 r.⁸, która zakłada typowo katolickie duszpasterstwo wojskowe, jako personalne jednostki organizacyjne. W poszczególnych krajach Stolica Apostolska zwykle ustanawia Ordynariaty Polowe kierowane przez ordynariusza polowego, zwykle biskupa (SMC art. II § 1) odpowiedzialnego za kapelanów wojskowych. Na poziomie lokalnym zaś mogą powstać dalsze jednostki organizacyjne: składowe – personalne parafie wojskowe, na czele z kapelanami posiadającymi prawa i obowiązki proboszczów (SMC art. VII), ewentualnie też dekanaty polowe. Posługa ta ukierunkowana jest głównie na (katolickich) żołnierzy, ale też członków

⁵ Projekt umowy konkordatowej z Czechami z 2002 r., art. 16: „Kościół katolicki ma prawo do świadczenia posług duchowych członkom sił zbrojnych, którzy o to poproszą, na warunkach przewidzianych przez prawo Republiki Czeskiej”.

⁶ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83], kan. 383 § 1: „Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup diecezjalny winien się troszczyć o wszystkich wiernych powierzonych jego pieczy [...], okazując apostolską troskę także wobec tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania [...]”.

⁷ KPK/83, kan. 564: „Kapelanem [*cappellanus* – M.M] jest kapłan, któremu powierza się przynajmniej częściowo stałą troskę pasterską o jakąś wspólnotę lub specjalny zespół wiernych, wykonywaną zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego”.

⁸ IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur Spirituali militum curae* (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481-486; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 211-216 [dalej cyt.: SMC].

ich rodzin, pracowników cywilnych wojska, studentów szkół wojskowych, personel szpitali wojskowych i podobnych instytucji, na wierzących spełniających na stałe posługę powierzoną im przez stały ordynariat polowy lub działających za jego zgodą (SMC art. X). Posługa ma także wymiar misyjny.

2. PRZYWRACANIE I PODSTAWY DUSZPASTERSTWA WOJSKOWEGO W REPUBLICIE CZESKIEJ

Duszpasterstwo wojskowe w Republice Czeskiej kontynuuje tradycję działalności Kościoła w wojsku w czasach monarchii austro-węgierskiej i Republiki Czechosłowackiej. Kapelani wojskowi od 1919 r. służyli w charakterze oficerów Armii Czechosłowackiej; w czasie II wojny światowej zaś działali w Czechosłowackiej Legii Zagranicznej lub w ruchu oporu. Ta działalność uniemożliwiona została po puczu komunistycznym w lutym 1948 r., zaś dzięki konkretnym środkom o charakterze indywidualnym całkowicie zniknęła w 1950 r.⁹ Miejsce kapelanów w armii zostało zastąpione przez marksistowski aparat partyjno-polityczny. Dlatego też w czechosłowackiej (socjalistycznej) armii nie było struktur duszpasterstwa polowego, a indywidualne oddziaływanie kapłanów było poważnie utrudniane¹⁰. Po rewolucji w 1989 r. ponownie otworzyła się możliwość działalności religijnej w wojsku, ale konkretne działania miały miejsce dopiero po podziale Czeskiej i Słowackiej Republiki Federalnej¹¹. Samo wojsko było

⁹ Por.: O. PEJŠ, *Vojenští duchovní v poválečné Československé armádě 1946-1950*, „Historie a vojenství” 4 (41) (1992), s. 159: Duszpasterstwo to *de iure* nie było zniesione żadnym dekretem ministerialnym lub rozkazem, ale kapelani wojskowi zostali z sił zbrojnych wyrugowani w ramach czystek politycznych. Do końca 1949 r. zostało zwolnionych 52% kapelanów, w służbie pozostało jedynie 11 kapelanów (4 katolicy, 3 protestantów, 3 z Kościoła Czechosłowackiego i 1 prawosławny). Stopniowo jednak byli wysyłani na emeryturę (głównie z powodu etatów nadliczbowych), na przymusowy urlop lub odchodzili ze względu na wiek. Na ich miejsce nie przyjmowano nowych kapelanów, a w 1950 r. ich pozostałe kompetencje (administracja metryk wojskowych, pieczęta o groby i pomniki) zostały przeniesione na struktury cywilne.

¹⁰ Nie było też substytutu duszpasterstwa wojskowego (jak w Polsce w okresie komunistycznym), który stanowili kapelani przy kościołach garnizonowych, chociaż pozbawieni prawa wstępu do koszar. Por.: J. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, wyd. III, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 168.

¹¹ Czeska i Słowacka Republika Federalna zanikła w końcu 1992 r., wskutek podziału na Republikę Czeską i Republikę Słowacką. Model działalności Kościołów w Siłach Zbrojnych w Republice Słowackiej różni się od sytuacji Czeskiej. Na Słowacji po-

zainteresowane działalnością duchownych szczególnie w kontekście swojej demokratyzacji, internacjonalizacji i profesjonalizacji. To także próba pogodzenia ogólnych cech Armii Czeskiej z charakterystykami armii europejskich, przed wejściem do NATO (Republika Czeska została przyjęta dnia 12 marca 1999 r.). Po okresie początkowych niepewności (po obydwu stronach) negocjacje odbywały się na temat tego, czy posługa ta ma być tylko jako humanitarna, czy też duchowa¹². Rozpoczęto więc poszukiwanie modelu stosownego dla specyficznego (zateizowanego) czeskiego środowiska wojskowego. Najpierw szukano modelu koegzystencji, zdefiniowanie prawne nastąpiło później. Sama armia była szczególnie zainteresowana udziałem kapelanów w misjach zagranicznych. Postawy poszczególnych Kościołów w tym czasie różniły się¹³. Pierwszy kapelan wojskowy rozpoczął pracę w 1996 r. w charakterze doradcy komendanta jednostki czeskiej misji IFOR w Bośni i Hercegowinie. Był on finansowany przez Armię, ale bez podstaw prawnych, aby w niej pracować. Sytuacja ta zmieniła się w 1998 r., gdy w Czechach – na mocy unikalnej trójstronnej umowy – został wytworzony ekumeniczny model współdziałania Kościołów i związków wyznaniowych w Armii. Dlatego też partnerem prawnym armii jest Ekumeniczna Rada Kościołów i Konferencja Episkopatu Czech, lecz faktycznie partnerem po stronie Kościołów jest związek Kościołów, zarejestrowany w Ministerstwie Kultury pod nazwą Wojskowa Posługa Religijna, erygowana przez Ekumeniczną Radę Kościołów i Konferencję Episkopatu Czech¹⁴.

stępowano drogą międzynarodowej (konkordatowej) umowy, ale też w pewien sposób dwutorowo – zarówno od strony legislacyjnej (umowa z Kościołem Katolickim oraz umowa z pozostałymi Kościołami i związkami wyznaniowymi), jak też organizacyjnej (Ordynariat Sił Zbrojnych jako jednostka organizacyjna dla katolików, z poszanowaniem przepisów konstytucji *Spirituali militum curae*, oraz Ośrodek Główny Ekumenicznej Posługi Duszpasterskiej dla innych Kościołów).

¹² Por.: J. DUS, T. HOLUB, *Hledání cesty: vzpomínky na obnovování duchovní služby v resortu MO*, Ministerstvo obrany, Praha 2013, s. 11 i 16.

¹³ Por.: DUS, HOLUB, *Hledání cesty*, s. 14: W latach 1993-1996 Kościół Katolicki swą działalność w armii wyobrażał sobie raczej w modelu misyjnym (oddziaływanie na przemianę mentalności wojska) i jako pieczę o potrzeby religijne swych wiernych; Czechosłowacki Kościół Husycki bardziej w charakterze wykładów przygarnizonowych na tematy etyczne i patriotyczne; Czeskobraterski Kościół Ewangelicki oferował działania duszpasterskie kapelanów-eksternistów; Kościół Prawosławny oferował pomoc podczas świątecznych okazji w armii (przysięgi, święta); Kościół Braterski proponował wytworzenie miejsc dla wyciszenia duchowego oraz studium w garnizonach. Do uporządkowania priorytetów wówczas znacząco przyczyniły się doświadczenia kapelanów armii zagranicznych, którzy pracowali tu jako doradcy dla armii czeskiej.

¹⁴ Związek Kościołów i związków wyznaniowych jest zgodnie z punktem 8 ustawy nr 3/2002 specjalną formą podmiotów prawnych, która może zostać utworzona przez

W strefie sił zbrojnych mogą działać zarejestrowane Kościoły, którym zostały przyznane specjalne prawa w tym zakresie (aktualnie 21 Kościołów i związków wyznaniowych)¹⁵. Z tego prawa korzysta 14 Kościołów¹⁶, a tylko 7 z nich w ten sposób w armii nie działa¹⁷.

W literaturze przedmiotu na podstawie tekstu umów wyróżnia się kilka zasad realizacji duchowej posługi wojskowej:

- zasada ekumeniczności (kapelan wojskowy jest postrzegany jako wspólny reprezentant Kościołów i związków wyznaniowych);
- ograniczoność w czasie (kapelan zwykle działa w armii przez około cztery lata);
- zasadnicza amisyjność;

i w niej być członkiem mogą tylko zarejestrowane Kościoły i związki wyznaniowe. W Czechach są obecnie zarejestrowane tylko dwie takie osoby prawne: Ekumeniczna Rada Kościołów w Republice Czeskiej, która jest zarejestrowana od dnia 19 lipca 2005 r. i Wojskowa Posługa Religijna, zarejestrowana 4 lutego 2005 r.

¹⁵ Por.: V. VALEŠ, *Konfesní právo – průvodce studiem*, Aleš Čeněk, Plzeň 2008, s. 171-173: W Czechach w relacjach z państwem rozróżnia się dwie grupy Kościołów i związków wyznaniowych: tzw. zarejestrowane i akredytowane. Rejestracja Kościołów może nastąpić na podstawie ustawy nr 3/2002 ZU o Kościołach, w przypadku, gdy Kościół liczy 300 dorosłych obywateli Czech lub obcokrajowców z pobytem stałym w Czechach, którzy zgłaszają się do niego. Tzw. akredytowanym (termin techniczny, nie legislacyjny) Kościół może się stać, gdy wniesie o przyznanie specjalnych uprawnień (kryterium stanowi okres 10 lat od rejestracji, składania corocznych sprawozdań, nie ma obowiązków wobec państwa i osób trzecich, oraz liczebność 0,1% według ostatniego spisu ludności). Wobec tych Kościołów państwo w pewnym stopniu gwarantuje, że posiadają długoletnią tradycję i specjalność w wykonywaniu posług duchowych na odpowiednim poziomie sfery publicznej. Akredytowanymi Kościołami są zgodnie z postanowieniami § 28 ust. 1 ustawy nr 3/2002 ZU – wszystkie Kościoły i związki wyznaniowe zarejestrowane na podstawie ustaw obowiązujących przed 2002 r.

¹⁶ Zgodnie z listą Ministerstwa Kultury są nimi: Kościół Apostolski, Braterska Jednota Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Braterski, Czechosłowacki Kościół Husycki, Kościół Greckokatolicki, Kościół Rzymskokatolicki, Ewangelicki Kościół Czeskobraterski, Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania w Republice Czeskiej, Ewangelicki Kościół Metodystyczny, Jednota Braterska, Kościół Prawosławny na ziemiach Czech i w Słowacji, Śląski Kościół Ewangelicki Wyznania Augsburskiego, Kościół Starokatolicki w Republice Czeskiej). Informacja pochodzi ze strony internetowej Ministerstwa: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/zvlastni-prava-cirvi/zvlastni-prava-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-223918/> [dostęp: 18.01.2015].

¹⁷ Zgodnie z listą Ministerstwa Kultury są to: Kościół Jezusa Chrystusa Świętych Dnia Ostatniego, Federacja Gmin Żydowskich w Republice Czeskiej, Zbory Chrześcijańskie, Luterkański Ewangelicki Kościół Wyznania Augsburskiego w Republice Czeskiej, Społeczność Religijna Unitarian Czeskich, Społeczność Religijna Świadców Jehowy oraz Nowoapostolski Kościół w Czechach. Informacja pochodzi ze strony internetowej Ministerstwa: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/zvlastni-prava-cirvi/zvlastni-prava-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-223918/> [dostęp: 18.01.2015].

- zasada stopniowego budowania struktur tej usługi;
- alternatywność wobec psychologów wojskowych (współpraca z psychologami wojskowymi, a nie ich substytucja);
- zrzeczenie się prawa do korzystania z broni służbowej;
- bezpośrednia podległość kapelana komendantowi;
- równe warunki z innymi oficerami;
- poszanowanie tajemnicy kapłańskiej oraz dostępu do poszczególnych osób¹⁸.

3. ORGANIZACJA DUSZPASTERSTWA WOJSKOWEGO

Wspomniana już umowa z czerwca 1998 r. określa strukturę usługi religijnej, status kapelana wojskowego, zakres jego pracy i stopień zaszelegowania, oraz zabezpieczenie finansowe i materialne. Głównym obowiązkiem kapelanów wojskowych jest opieka nad ludzkim wymiarem usługi wszystkich pracujących w środowisku wojskowym: zarówno oficerów, jak też żołnierzy i pracowników cywilnych, pomoc w rozwiązywaniu kryzysów i trudności osobistych pojawiających się w pracy, w życiu rodzinnym czy osobistym pracowników resortu MON; rozwój i pogłębianie w armii demokratycznych tradycji kultury europejskiej itp.¹⁹ Najczęściej kapelani pomagają w sytuacjach kryzysowych lub w konfliktach. Ich potrzeba staje się widoczna głównie w misjach zagranicznych. Są oni pomostem komunikacyjnym między dowódcami i żołnierzami (dyskretnie, bez ujawnienia poufnych informacji), doradcami w zakresie praw człowieka, etyki, moralności, stosunków międzyludzkich. Nie chodzi zatem o duszpasterstwo sakramentalne żołnierzy katolickich. Kapelan wojskowy nie jest w Republice Czeskiej postrzegany przede wszystkim jako wysłannik swego Kościoła, jego oddziaływanie jest głównie ludzko-formacyjne i nieewangelizacyjne. Kapelan jest zawodowym żołnierzem w stopniu oficera. W wojsku jest

¹⁸ Por.: J.R. TRETERA, *Stát a církve v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, s. 136-137.

¹⁹ Por.: *Dohoda o duchovní službě v resortu MO*, ust. A, nr 2; por.: <http://www.kaplani.army.cz/> [dostęp: 18.01.2015]: Kościół Wojskowy znajduje się w Pradze, kaplicy w Wyszkowie, Bechyni i Žatcu. Duchową usługą Armii Republiki Czeskiej zajmowało się od jej przywrócenia w 1998 r. 40 kapelanów wojskowych z 8 Kościołów chrześcijańskich. Liczba kapelanów wojskowych w służbie czynnej podlega potrzebom Ministerstwa Obrony. W stanie pokoju może ich być do 40. Do chwili obecnej służy ich łącznie 29, z czego 2 dla czeskich żołnierzy w misjach zagranicznych.

podporządkowany swemu dowódcy, a w Kościele przełożonemu. Posługą religijną kieruje główny kapelan, którego wspólnie proponuje Ekumeniczna Rada Kościołów i Konferencja Episkopatu Czech, zaś mianuje minister obrony²⁰. Główny kapelan podlega bezpośrednio szefowi sztabu generalnego i jest odpowiedzialny za opiekę nad kapelanami wojskowymi także w zakresie duchowym (ich dalszej edukacji teologicznej, odnowy duchowej, informowania o ich posłudze poszczególnych Kościołów, ewentualnej formacji seminarzystów). Kandydaci na kapelana wojskowego muszą spełniać ustalone kryteria osobowościowe²¹, wojskowe²² i kościelne²³. Kapelani wojskowi oznakowani są za pomocą krzyża na mundurze i oficjalnym emblematem Posługi Duchowej Armii Republiki Czeskiej z napisem *Veritas Domini vincit*.

Dla realizacji duszpasterstwa wojskowego w Czechach istnieją dwie instytucje koordynujące: 1) wspólny ośrodek duszpasterski posługi duchowej w Luleču koło Vyškova (na Morawach), przeznaczony dla wszystkich żołnierzy Armii i członków ich rodzin (katolików, wyznawców innych Kościołów oraz osób bez przynależności wyznaniowej), dla pracowników Ministerstwa Obrony, a także pod pewnymi warunkami i szerszej społeczności²⁴; 2) Wikariat Wojskowy dla katolików z siedzibą w archidiecezji praskiej. Status prawny Wikariatu Wojskowego jest trudny do zdefiniowa-

²⁰ W tym obszarze współpraca międzykościelna przebiega dobrze i relatywnie bez konfliktów: jeśli głównym kapelanem jest protestant, to jego zastępcą jest katolik i odwrotnie.

²¹ *Umowa (z 3 czerwca 1998 r.)*, pkt 7a: Zdolność porozumiewania się w trudnych warunkach; zdolność znoszenia samotności; samowystarczalność; znajomość języka angielskiego.

²² *Umowa (z 3 czerwca 1998 r.)*, 7b: Gotowość, by stać się żołnierzem tzw. służby dalszej podczas spełniania posługi duchowej w armii; absolwowanie podstawowego wyszkolenia wojskowego; wiek do 40 lat w chwili przyjęcia; odpowiedni stan zdrowia oraz sprawność fizyczna.

²³ *Umowa (z 3 czerwca 1998 r.)*, 7c: Ukończone ogólnie akceptowane wykształcenie teologiczne; co najmniej dwuletnie doświadczenie posługi parafialnej lub zborowej; mandat i wysunięcie przez własny Kościół; ekumeniczne rozumienie duszpasterstwa wojskowego.

²⁴ Tutaj odbywają się dni metodologiczne i specjalizowane gremia różnych części Armii Republiki Czeskiej, działalność edukacyjna, kursy, konferencje, rekolekcje. Jest tu też miejsce dla wspólnych działań podejmowanych przez żołnierzy i osób cywilnych, jak również dla międzynarodowych spotkań roboczych lub towarzyskich w ramach NATO. W centrum duszpasterstwa żołnierze podstawowego przeszkolenia oraz dalsze grupy specjalistów wojskowych odbywają „Seminaria etyki zawodowej w wojsku”.

nia²⁵. Wikariat ten powstał 1 września 2000 r. na mocy ustanowienia biskupa ordynariusza diecezji brneńskiej, który w tym czasie był odpowiedzialny – w ramach Konferencji Episkopatu Czech – za duszpasterstwo żołnierzy. Utworzony został jako jednostka o zasięgu ogólnokrajowym, chociaż z siedzibą w Brnie. Można więc stwierdzić, że jest to Wikariat bezpośrednio podporządkowany konferencji biskupów. Aktualnie jego siedziba przeniesiona została do archidiecezji praskiej ze względu na to, że arcybiskup Pragi D. Duka jest teraz odpowiedzialny za opiekę duchową nad wojskiem w ramach Konferencji Episkopatu Czech. Siedzibą Wikariatu jest Sztab Generalny Armii Czeskiej. Członkami Wikariatu są kapłani i diakoni katoliccy (kapelani wojskowi) na czas swojej zawodowej służby w Armii Republiki Czeskiej. Są oni kierowani przez wikariusza wojskowego, którym od początku do 2007 r. był płk. T. Holub, zaś od 2007 r. do chwili obecnej ppłk. J. Knichal.

Zgodnie z oświadczeniem na dzień 1 stycznia 2015 r. Wikariat liczył ośmiu kapłanów katolickich i czterech diakonów. Oficjalnego statutu Wikariatu nie posiada. W kontrakcie z 1998 r. w sprawie kapelanów katolickich zawarte zostało tylko jedno postanowienie szczegółowe: „Kościoły zrzeszone w Ekumenicznej Radzie Kościołów przyjmują do wiadomości, że zgodnie z Kodeksem Prawa Kanonicznego najwyższemu rangą duchownemu rzymskokatolickiemu zawsze będzie powierzana odpowiedzialność za innych katolickich duchownych działających w czynnym duszpasterstwie wojskowym”²⁶. Przepis ten nie wyklucza teoretycznie nawet utworzenia specyficznego ordynariatu polowego dla wiernych katolików, ani też zachowania *status quo*. Byłoby jednak wskazane, by ta kanoniczno-prawnie niejednoznaczna sytuacja została w najbliższej przyszłości rozwiązana²⁷.

²⁵ Wikariat ten nie jest podobny do Ordynariatu Polowego, jak to wymaga *Spirituali militum curae*. Nie ma podziału na parafie, duchowni nie są inkardynowani do Wikariatu, lecz do swoich diecezji; na jego czele nie stoi ordynariusz; nie jest Kościołem partykularnym. Jest to więc tylko jednostka koordynująca duszpasterstwo bez jurysdykcji. Nie istnieje na zasadach wcześniejszego wikariatu polowego według Instrukcji Kongregacji Konsystorialnej *Solemne semper* z dnia 23 kwietnia 1951 r. (wikariusz polowy nie jest ordynariuszem personalnym).

²⁶ Kontrakt pomiędzy Ministerstwem Obrony, Ekumeniczną Radą Kościołów i Konferencją Episkopatu Czech z dnia 3 czerwca 1998 r., nr 26.

²⁷ Na poziomie jurysdykcji dla katolików byłoby bardziej korzystne utworzenie ordynariatu. Jednakże, ponieważ dana posługa duchowa w armii jest przede wszystkim niereligijna i niemisyjna, ustanowienie ordynariatu w rozumieniu Kościoła Kato-

4. OCENA SPECYFIKI DUSZPASTERSTWA WOJSKOWEGO W CZECHACH

Duszpasterstwo wojskowe oznacza zatem zwłaszcza ludzkie towarzyszenie żołnierzom i z nimi związanym osobom, wysłuchiwanie, rozwiązywanie sytuacji stresowych, niezależnie od światopoglądu żołnierzy. Model działalności Kościołów w Armii Republiki Czeskiej różni się od innych krajów europejskich (gdzie poszczególne Kościoły działają w siłach zbrojnych zwykle niezależnie, a nie wspólnie). Ponadto uzasadnienie normatywne jest inne. W niektórych krajach naszego regionu duszpasterstwo wojskowe dla katolików zapewnione jest dzięki międzynarodowej umowie państwa ze Stolicą Apostolską²⁸, ewentualnie dzięki umowom częściowym²⁹ i posiada specjalny status: ordynariat polowy (*ordinarius militaris*), który jest Kościołem partykularnym, pod względem prawnym upodobnionym do diecezji. Taki sposób organizacji duszpasterstwa wojskowego zakłada też cytowana konstytucja *Spirituali militum curae*. Model stworzony w Czechach tej konstytucji nie odpowiada. Powstało tutaj szczególne rozwiązanie: mianowicie trójstronna umowa ekumeniczna, zgodnie z którą kapelan polowy rozumiany jest jako wspólny reprezentant Kościołów. Nie doszło więc do erygowania oddzielnej jednostki organizacyjnej Kościoła Katolickiego przez Stolicę Apostolską, lecz zaistniała wspólna, określona ekumenicznie, działalność kilku Kościołów i wspólnot religijnych. To nietypowe rozwiązanie spowodowane jest między innymi przez specyfikę zsekularyzowanej sytuacji na terenie Czech, gdzie lepiej przyjmowany jest taki model współdziałania Kościołów w przestrzeni publicznej, w tym przypadku w Armii. Różnica jest więc oczywista, zarówno w stanie prawnym, jak również w postrzeganiu priorytetów w misji kape-

lickiego byłoby na terenie Czech problematyczne (skomplikowałyby to relacje ekumeniczne, do czego środowisko wojskowe nie jest przygotowane).

²⁸ W Polsce ta kwestia normowana jest przez artykuł 16 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r. i w *Statucie Ordynariatu Polowego w Polsce*, który został zatwierdzony przez Stolicę Apostolską na mocy dekretu Kongregacji ds. Biskupów z dnia 21 stycznia 1991 r. i wszedł w życie dnia 28 lutego 1991 r. Wzorowany jest on na wspomianej konstytucji apostolskiej oraz na przedwojennym statucie duszpasterstwa wojskowego z 1926 r. Sprawy wewnętrzne Ordynariatu bardziej szczegółowo porządkuje Instrukcja Biskupa Polowego o strukturze duszpasterskiej Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego z dnia 7 grudnia 1992 r.

²⁹ Jest tak np. w przypadku Republiki Słowackiej, Węgier, Łotwy, Litwy i Chorwacji. Por.: D. NĚMEC, *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990-2010)*, Peeters, Leuven–Paris–Walpole 2012, s. 168, 180.

lanów wojskowych: w Republice Czeskiej na poziomie formacji i służenia człowiekowi, a w Polsce są to religijne i wyznaniowo określone działania. Czeskie umowy (porozumienia) są kompleksowe, ekumeniczne i jasno określają obowiązki i prawa. Jest to jednak tylko normatywna umowa publiczna, niechroniona konkordatem; instytucja szczególnie katolicka nie jest tutaj określona³⁰. Tworzenie duchowej posługi w armii w tym kierunku zostało na początku określone praktycznym doświadczeniem pierwszego delegowanego kapelana (katolika) do misji IFOR w Bośni w 1996 r., i wsparciem kard. Vlka, który taki ekumeniczny, a nie misyjny model wspierał³¹. Po 19 latach działalności w armii i doświadczeń, taki konkretny model okazał się funkcjonalny i będzie dalej rozwijany według tej opcji. W środowisku czeskim było to dotychczas najbardziej optymalne do osiągnięcia³². Już sam fakt, że kapelani są obecnie akceptowani jako zwyczajna część armii, stanowi znaczny postęp (po początkowych uprzedzeniach i obawach, że Kościół zastąpi formatorów politycznych usuniętych z armii po 1989 r.). W Czechach, gdzie wierzący w wojsku stanowią mniejszość, nie byłoby społecznie korzystne, gdyby było więcej poszczególnych duszpasterstw polowych różnych Kościołów.

Postanowienia ogólne konstytucji *Spirituali militum curae* normują struktury duszpasterstwa wojskowego w sposób ogólny i ramowy. Prawodawca zaznacza we wstępie, że przepisy szczegółowe w dziedzinie organizacji duszpasterstwa polowego nie mogą być identyczne dla wszystkich krajów, a to zwłaszcza z uwagi na zróżnicowane warunki i okoliczności lokalne. Co prawda, daje to możliwość opracowania własnych statutów

³⁰ Na temat natury tej umowy i jej określenia w porządku prawnym Republiki Czeskiej zob. więcej np.: A.I. HRDINA, *Náboženská svoboda v právu České republiky*, Eurolex Bohemia, Praha 2004; L. MADLEŇÁKOVÁ, *Vojenský kaplan jako účastník sporu z veřejnoprávní smlouvy*, w: *Církev a stát 2014*, red. J. Benák, Masarykova univerzita, Brno 2014, s. 13-23.

³¹ Por.: DUS, HOLUB, *Hledání cesty*, s. 67-68, 71. Pierwszy katolicki duchowny w tej posłudze – T. Holub został – po powrocie z misji mianowany konsultantem w Ministerstwie Obrony i wspólnie z pastorem Kościoła Ewangelickiego – J. Dusem – utworzył koncepcję dokumentów kluczowych dotyczących przywrócenia duszpasterstwa wojskowego. Gdy ustalony model przedstawiono Stolicy Apostolskiej pojawiły się problemy, ponieważ ekumenicznie rozumiana posługa duchowa nie była przewidziana w konstytucji *Spirituali militum curae*. Czechom zalecono, by model został uregulowany zgodnie z tym dokumentem. Kard. Vlk następnie osobiście udał się do Rzymu, by bronić modelu ekumenicznego, gdzie spotkał się z sekretarzem stanu kard. A. Sodano. Po jego powrocie do Czech posługa ta powstała jako ekumeniczna.

³² Według wypowiedzi wikariusza wojskowego ppłk. J. Knichala do autorki w styczniu 2015 r.

przez poszczególne ordynariaty polowe (i ich przedłożenia do aprobaty Stolicy Apostolskiej), nie zaś tworzenia zupełnie innych struktur duszpa-sterstwa polowego. Czeski model jest w tym przypadku dużym wyjątkiem.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.
- Dodatek k těmto smlouvám z 26. 1. 2012 [Załącznik do tych umów z 26. 1. 2012].
- Dohoda o duchovní službě v rezortu MO [Umowa o współpracy pomiędzy Armią Republiki Czeskiej, Ekumeniczną Radą Kościołów i Konferencją Episkopatu Czech z dnia 3 czerwca 1998 r.].
- IOANNES PAULUS PP. II, Constitutio apostolica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur Spirituali militum curae (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481-486; tekst polski w: Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, s. 211-216.
- Listina základních práv a svobod n. 2/1993 ZU [Karta Praw Podstawowych].
- Smlouva mezi Ministerstvem obrany, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí, ze dne 3. června 1998 o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany [Porozumienie między Ministerstwem Obrony, Ekumeniczną Radą Kościołów i Konferencją Episkopatu Czech z dnia 3 czerwca 1998 r. o warunkach zakładania i prowadzenia postęgi religijnej w resorcie Ministerstwa Obrony].
- Ustawa nr 3/2002 ZU o wolności wyznania i statusie Kościołów i związków wyznaniowych.

Literatura

- DUS JAROMÍR, HOLUB TOMÁŠ, Hledání cesty: vzpomínky na obnovování duchovní služby v resortu MO, Ministerstvo obrany, Praha 2013.
- HRDINA ANTONÍN I., Náboženská svoboda v právu České republiky, Eurolex Bohemia, Praha 2004.
- KŘÍŽ JAKUB, VALEŠ VÁCLAV, Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi – komentář, C.H. Beck, Praha 2011.
- KRUKOWSKI JÓZEF, Polskie prawo wyznaniowe, wyd. III, LexisNexis, Warszawa 2006.
- MADLEŇÁKOVÁ LUCIA, Vojenský kaplan jako účastník sporu z veřejnoprávní smlouvy, w: Církev a stát 2014, red. J. Benák, Masarykova univerzita, Brno 2014, s. 13-23.
- NĚMEC DAMIAN, Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990-2010), Peeters, Leuven–Paris–Walpole 2012.

PEJŠ OLDŘICH, Vojenští duchovní v poválečné Československé armádě 1946-1950, *Historie a vojenství* 4 (41) 1992, s. 163-165.

TRETERA JIŘÍ R., Stát a církev v České republice, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002.

VALEŠ VÁCLAV, Konfesní právo – průvodce studiem, Aleš Čeněk, Plzeň 2008.

Organizacja i funkcjonowanie duszpasterstwa wojskowego w Republice Czeskiej

Streszczenie

Artykuł dotyczy wykonywania specjalnego prawa akredytowanych Kościołów i związków wyznaniowych w Republice Czeskiej nt. powierzania osób wykonujących posługę religijną w Siłach Zbrojnych Republiki Czeskiej, czyli posługę kapelanów wojskowych. Model ten jest specyficzny w Czechach, zarówno od strony legislacyjnej, jak też organizacyjnej. Posługa duchownych w Armii Republiki Czeskiej ukonstytuowana została w Umowie o współpracy pomiędzy Armią Republiki Czeskiej, Ekumeniczną Radą Kościołów i Konferencją Episkopatu Czech oraz faktycznie ustanowiona rozkazem ministra obrony Republiki Czeskiej z 3 czerwca 1998 r. Artykuł streszcza ramy legislacyjne Kościołów w armii, charakterystykę organizacji posługi religijnej w RCz, oraz działalności Kościołów na tym obszarze. Główną treścią pracy kapelanów wojskowych jest ludzka formacja żołnierzy, działalność jest z zasady zupełnie amisyjna. Model jest ekumeniczny i różni się od zwykłego katolickiego rozumienia tej posługi.

Słowa kluczowe: prawo wyznaniowe, Kościoły i związki wyznaniowe, duszpasterstwo wojskowe, kapelan wojskowy, specjalne uprawnienia kościołów, ekumenizm

Organization and Functioning of the Military Chaplaincy in the Army of the Czech Republic

S u m m a r y

This article deals with exercising of the special law of accredited Churches and religious societies in the Czech Republic to authorize persons which pursue the pastoral activities into army system, it is to exercising the service of military chaplains. This model in Czech Republic is unique both on legislative, like as on organizational level. Military service in the Army was founded by the Agreement between the Ministry of Defence and the Ecumenical Council of Churches and the Czech Bishops' Conference and the subsequent and established order of the Minister of Defence. The article summarizes the legislative framework for working of Churches in the army system; than describes the organization of military chaplaincy in the Czech Republic and Church activities in this area. The main content of work of military chaplains is the human

formation of soldiers, action is essentially amissionary. This model is ecumenical one and different from the usual Catholic understanding of this service.

Key words: confessional law, churches and religious societies, spiritual service in the army, military chaplain, special rights of the churches, ecumenism

Information about Author: MONIKA MENKE, Ph.D./Th.D. – assistant professor in the Deperatment of Canon Law, Sts. Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University of Olomouc, Univerzitní 244/22, 771 11 Olomouc, Czech Republic; e-mail: monika.menke@upol.cz